

Gimbernat, 2008 (**), 50, 349-353

EL PROJECTE DE TREBALL “METGES CATALANS A L’EXILI”

ZARZOSO I ORELLANA, *Alfons*

Museu d’Història de la Medicina de Catalunya

RESUM: S’explica el projecte del Museu d’Història de la Medicina de Catalunya, amb la col·laboració del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, d’estudiar la transcendència de l’exili mèdic català de 1939.

Paraules clau: Exili mèdic català 1939. Guerra Civil.

RESUMEN: Se explica el proyecto del Museo de Historia de la Medicina de Catalunya, en colaboración con el Colegio Oficial de Médicos de Barcelona, para estudiar la trascendencia del exilio médico catalán en 1939.

Palabras clave: Exilio médico catalán 1939. Guerra Civil.

*

INTRODUCCIÓ

“Metges Catalans a l’exili” és un projecte del Museu d’Història de la Medicina de Catalunya que ha comptat amb el suport del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona. Aquest projecte està basat en una recerca oberta sobre la medicina catalana del primer terç del segle XX i sobre el significat de la fi de la guerra per a un conjunt de professionals que es van veure forçats a l’exili. La comunicació d’aquest projecte s’ha portat a terme a partir de mitjans de difusió diferents i alhora complementaris. En efecte, “Metges catalans a l’exili” ha estat construït bàsicament com una exposició i com un lloc web i, al voltant d’aquests dos eixos, la recerca efectuada ens ha permès organitzar conferències, produir publicacions i dissenyar una proposta pedagògica en forma d’una guia educativa *on line*. El projecte de recerca s’inicià el 2006 i des d’aleshores ha produït un llibret, una exposició i un web presentats al Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (gener-juny 2007). Des d’aquesta data, l’exposició té un caràcter itinerant: ha estat exhibida a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona (octubre-desembre 2007) i a la Residència

d'Investigadors del CSIC-Generalitat de Catalunya (gener 2008). Des del Museu treballem per tal d'aconseguir noves exhibicions i d'arribar a nous públics: en els propers mesos es podrà veure a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona, a la Unitat Docent de la Universitat Autònoma de Barcelona de l'Hospital Universitari Germans Trias i Pujol, al Pavelló de Suècia de l'Ajuntament de Berga, a la nova seu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, i a la sala d'exposicions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs a Lleida. Per a l'any 2009, ja hem tancat l'itinerari de l'exposició a les següents institucions: Museu de Sant Cugat del Vallès, Museu-Arxiu Tomàs Ballvey de Cardedeu i Museu de l'Exili de La Jonquera. De moment, l'exposició anirà el 2010 a l'Espai del Metge i de la Salut Rural de Sant Feliu de Guíxols.

PER QUÈ ES VA TRIAR AQUEST TEMA DE TREBALL?

En plantejar aquest tema de treball, dues opcions apareixien com a dominants a l'hora de fer-ne una anàlisi: d'un costat, i atès que qualsevol valoració històrica de l'exili científic provocat per la guerra de 1936-1939 ha de considerar com a punt de partida la transformació de la ciència ocorreguda a Espanya durant les primeres dècades del segle XX, ens podíem plantejar fer un recorregut per la història de la medicina i de la societat catalana entre finals del segle XIX i el primer terç del segle XX per tal d'explicar com es produí el redreç que portà a una veritable vertebració professional de la medicina a Catalunya i a una situació de completa preparació per a fer el desplegament que es féu quan s'aconseguí l'autonomia universitària. Mostrar, per tant, els resultats aconseguits abans de l'acabament del curs acadèmic de 1936 i plantejar el catastròfic resultat de la guerra. D'un altre costat, ens podíem plantejar anar més enllà de les tradicionals interpretacions històriques que expliquen determinats processos històrics i determinats recorreguts biogràfics fins el 1939, per tal de mostrar que bona part dels metges catalans, i sobretot d'aquells que havien estat professors durant el període d'autonomia universitària, que d'alguna manera es veieren abocats a l'exili, pogueren continuar i desenvolupar una tasca, prou reeixida des de l'òptica professional, tot creant escoles de treball. La idea hauria de consistir en mostrar que això en bona mesura es devia a les bases resoltes prèviament a Catalunya i més tard desenvolupades a d'altres llocs. La dificultat de poder accedir a les fonts d'ultramar, la manca de temps i de recursos, ens ha obligat, de moment, a concentrar-nos en la primera d'aquestes dues opcions temàtiques i a no fer més que alguna breu incursió en la segona d'aquestes opcions.

L'exili científic català, i en particular l'exili mèdic, no ha rebut gran atenció pels historiadors. El coneixement sobre com referen les seves vides els homes i les seves famílies que hagueren d'abandonar el seu país a partir de l'any 1936 resulta molt poc significatiu. D'altra banda, la historiografia de l'exili ha parlat de l'existència de dos exilis, un exterior i un interior, de

transterrats, de desterrats i d'emigrats. No hi ha dubte, en tot cas, que el resultat final de la guerra significà per a un important nombre de professionals de la medicina el trencament de soca-rel de les seves carreres i per als joves més compromesos la negació d'oportunitats. Més de dos centenars de metges catalans hagueren de reconstruir les seves biografies lluny de la seva terra. Per als que restaren a Catalunya, els comitès de depuració instal·lats a diverses institucions forniren expedients sancionadors que serviren de base per a la represàlia. Refer la professió, construir una nova vida esdevingué una necessitat difícil d'afrontar tant per a aquells metges que restaren a l'interior com per als que es veieren abocats a sortir del país. En cada cas, un nombre indeterminat de factors, sovint imponderables, portà a la presa de les decisions més diverses, i segurament totes ben justificades. Tenim una certa idea de les dimensions personals d'aquesta tragèdia, però encara resta molt treball i molta recerca historiogràfica per tal de disposar d'estudis prosopogràfics que ens permetin de comprendre millor el significat i la transcendència d'aquells fets.

Aquest és l'eix del treball que hem portat a terme i per això bona part de la nostra atenció se centra en el primer terç del segle XX i en el període de la Segona República. No només ens interessen els metges sinó el seu compromís amb la societat, fet que ens porta a plantejar un conjunt d'aspectes que mostren qüestions tant importants com ara la política científica espanyola i catalana del moment, el catalanisme mèdic o la vertebració professional.

PLATAFORMES DE DIFUSIÓ

L'adaptació de projectes culturals a la *societat de la informació* ha mostrat en els darrers anys la utilitat de la creació de xarxes destinades a fer més accessible el patrimoni cultural, tot trencant barreres entre arxius, museus i biblioteques. La creació de bases de dades amb informació completa sobre materials diversos, tot apostant per la creació d'instruments de descripció de fons històrics personals o institucionals, així com també per la digitalització de documents, mostra la utilitat d'aquestes noves eines de treball anomenades *tecnologies de la informació i de la comunicació*.

A partir d'aquesta idea, des del museu vam pensar en l'exili com a eix de diversos productes culturals: bàsicament una exposició i un lloc web de continguts, que es podrien complementar amb activitats paral·leles coetànies com ara cicles de conferències, direcció de treballs de recerca, publicacions, etc.

La recerca efectuada ens portà a dissenyar una exposició on, mitjançant textos, fotografies i altres documents històrics originals –llibres, revistes, fulls volants, etc.–, mostrem la transformació de la medicina catalana, i en concret de la Facultat de Medicina, al primer

terç del segle XX i l'impacte de la guerra, amb les dures conseqüències que aquest fet tingué per a aquell col·lectiu professional.

L'exposició planteja una mirada a un període fonamental de la medicina catalana contemporània. Des de finals del segle XIX i sobretot al llarg del primer terç del segle XX, la medicina catalana experimentà un procés de transformació cabdal, absolutament modern i lligat als paràmetres científics occidentals. Aquest fenomen es produí en un context social i cultural al qual la medicina catalana contribuí a vertebrar a partir de les arrels i les branques de la pròpia professió. A l'exposició proposem camins per tal de conèixer com es produí aquella transformació de la medicina catalana, com aquells professionals aconseguiren capgirar els estudis universitaris i com la sublevació militar i la guerra esfondrà aquell projecte. Tot donant lloc a un resultat singular: professors de medicina forçats a l'exili, exterior i interior; valors, idees, projectes i dinàmiques de treball suprimides o reservades a la intimitat; un nivell científic internacional no recuperat fins als anys 1980.

El web www.metgesalexili.cat constitueix un recurs de suport a l'exposició que permet introduir diverses funcions i temes mitjançant una plataforma digital de lliure accés. D'un costat, permet fer una visita a l'exposició virtual, considerada com a complement bàsic per a la preparació de la visita física real o per a l'estudi o el treball a l'aula un cop efectuada la visita real. D'un altre, es tracta, en efecte, d'un lloc web relacionat amb la història. No es tracta, però, d'un llibre, sinó d'un conjunt de materials, en constant procés de renovació, lligats al mateix eix: la reconstrucció de fets i processos que portaren a la vertebració de la medicina catalana en el primer terç del segle XX i al seu estroncament a partir de 1939. En aquest sentit, el nostre objectiu principal és aportar coneixements a partir de l'ofertament de continguts: documentació de premsa i d'arxiu i fotografies digitalitzats, procedents dels fons històrics del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya.

El Museu d'Història de la Medicina de Catalunya aporta el conjunt dels continguts que oferim en aquest itinerari històric: textos, documents històrics, imatges, etc. El projecte, però, ha comptat amb la col·laboració de moltes altres persones, sovint familiars d'alguns dels metges que protagonitzaren aquell redreç professional, així com d'institucions. En conjunt, el lloc web amplia l'itinerari històric de l'exposició amb documents originals de l'època en format pdf. També facilita l'accés a les biografies dels metges exiliats, tant del 1936 com del 1939, i tant dels exiliats a l'interior com a l'exterior del país. A més, permet accedir a un bon nombre de documents gràfics que mostren fragments d'aquella realitat. L'exposició i el web, per tant, constitueixen el resultat d'una recollida de materials que intenta contribuir al procés de recuperació, conservació i difusió del patrimoni històric científic de Catalunya.

Des del lloc web, s'ofereix també una guia didàctica que té com a objectiu esdevenir un instrument d'ajut tant a mestres i professors com a alumnes de darrer curs d'ESO i Batxillerat. Considerem que el web www.metgesalexili.cat ja s'ajusta plenament als objectius de comunicació, didàctica i divulgació científica, tot posant a l'abast del públic, mitjançant el recurs a les noves tecnologies, un seguit d'instruments per a la recuperació de la memòria històrica i per a la comunicació i la divulgació de la tasca científica duta a terme per un conjunt de professionals de la medicina i de la ciència que gaudiren d'un reconeixement i un prestigi d'excel·lència més enllà de Catalunya. Això no obstant, hem pensat que la construcció d'aquest material didàctic *on line* pot contribuir de manera definitiva als objectius d'adquisició de coneixements, d'exercici metodològic i de cerca d'una posició crítica davant la història cercats en el conjunt de la proposta educativa del museu.

Atesa la consideració dels continguts de l'exposició dins del camp de la història de la ciència, la guia educativa es planteja, en primer terme, dins de l'àrea curricular de les humanitats, si bé alguns temes de l'exposició ens permeten plantejar qüestions dins de l'àrea de ciències. Amb caràcter introductori, la guia explica prèviament al desenvolupament o presentació de recursos, tant els objectius que es pretenen assolir amb el material presentat, com els continguts i blocs temàtics principals de l'exposició. De la mateixa manera, la guia fa una presentació prèvia de la metodologia emprada i d'una pauta d'ús de la mateixa, tot assenyalant amb claredat les funcions destinades als professors i als alumnes. La guia també ofereix especificacions relacionades amb aspectes bàsics d'avaluació dels aprenentatges efectuats pels alumnes d'acord amb els objectius cercats.